

Kıssa-i Musa'da Sözdizimsel ve Metin Dilbilimsel Düzeydeki Alıntıların Yapısal Özelliklerine İlişkin Bazı Tespitler

Some Findings of the Structural Features of the Quotations in Kissa-i Musa at the Syntactic and Text-linguistic Levels

Kübra Malta¹

¹Arş. Gör., İstanbul Aydın Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: K.M. 0000-0001-5619-2740

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Kübra Malta,
İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen-Edebiyat
Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
İstanbul, Türkiye
E-mail: kubra.malta@gmail.com

Başvuru/Submitted: 14.02.2022

Revizyon Talebi/Revision Requested: 25.04.2022

Son Revizyon/Last Revision Received: 10.05.2022

Kabul/Accepted: 27.06.2022

Atıf/Citation:

Malta, K. (2022). *Kıssa-i Musa'da sözdizimsel ve metin dilbilimsel düzeydeki alıntıların yapısal özelliklerine ilişkin bazı tespitler*. *TUDED*, 62(1), 165–179.
<https://doi.org/10.26650/TUDED2022-1073112>

ÖZET

Türk edebiyatı, peygamber kıssaları (Kısa-ı Enbiyâ) türünde zengin bir külliyyata sahiptir. Bu külliyyat içerisinde, Musa peygamberi konu edinen *Kıssa-i Musa*, bugün için bilinen tek mensur müstakil metin olması bakımından diğerlerinden ayrılmaktadır. Bu eserde, sözü sağlam temellere dayandırmak, okuyucunun ve dinleyicinin ilgisini canlı tutabilmek gibi amaçlarla Kur'an'dan ayetlere yer verildiği görülmektedir. İncelememizde genelden özele bir sırayla, öncelikle metne alınan ayetlerin Türkçe cümlelerle bir arada kullanılmasının *sözdizimsel* ve *metin dilbilimsel* düzeydeki ağırlık noktaları belirlenmiş; ardından “iktibas” ile ilişkilendirilen alıntıların kendi içerisindeki yapısal özellikleri araştırılmıştır. Böylece, bugüne kadar çoğunlukla şiir örnekleri üzerinden ilerletilen araştırmalardan farklı olarak burada, alıntıların bir düzyazı örneğindeki görünümünü nitel ve nicel yöntemlerle değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, 16. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri gösteren *Kıssa-i Musa*'da *cümle içi alıntılar* %27, *cümleler arası alıntılar* ise %73 oranında belirlenmiştir. Alıntılarının yapısal özellikleri, klasik sınıflandırmadan farklı olarak burada *eksik yapıtlı alıntılar* (%60), *tam yapıtlı alıntılar* (%20), *birleşik yapıtlı alıntılar* (%13) ve *karma yapıtlı alıntılar* (%7) olmak üzere birer kavram olarak da kabul edilebilecek dört başlık altında toplanmıştır. Bunlar arasında “Birleşik yapıtlı alıntılar” ve “Karma yapıtlı alıntılar” araştırmalarımıza göre ilk kez bu makalede teklif edilmiştir. Son olarak düzyazı örneklerinde “iktibas”ın kullanım alanının şiir türüne göre farklılık gösterdiği ve düzyazı örneklerinde genişlediği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Metin dilbilim, sözdizimi, düzyazı, iktibas, ayet

ABSTRACT

Turkish literature has a rich text corpus in the genre of the Parables of the Prophets (Qisas Al-Anbiya). Among this corpus, Kissa-i Musa is distinguished from the other texts as the only separate prose tale known today of the Prophet Moses. In this work, verses from the Quran were used for reasons such as grounding the word on solid foundations and keeping the interest of the reader and listener alive. In the analysis section, the rate of the use of these verses together with Turkish sentences was determined according to *syntactic* and *text-linguistic* levels. After that, the structural features of the Quran verses associated with “quotations” were investigated. Unlike the previous studies that were primarily based on poetry examples, the appearance of quotations in a prose sample was evaluated using qualitative and quantitative methods in this study. According to the findings, the percentage of the *intersentential*

and *intrasentential* quotations was 27% and 73%, respectively. The structural features of the quotations were grouped under four headings different from the classical classification: *incomplete quotations* (60%), *complete quotations* (20%), *combined quotations* (13%), and *mixed quotations* (7%). Among these categories, the titles “combined quotations” and “mixed quotations” were offered for the first time in this research. Finally, it has been understood that the usage of “quotations” in prose differs from that in poetry, and the types of quotations have expanded in prose.

Keywords: Text linguistics, syntax, prose, *iqtibas*, verse

EXTENDED ABSTRACT

Kıssa-i Mūsā 'aleyhi 'ş-şalāt ü ve's-selām [i.e., *Kıssa-i Musa* (KM)] deals with the struggle of the Prophet Moses with the Israelites from his birth to the death of Pharaoh. The work has a special place in the historical Turkish text corpus in terms of being the only known separate “prose” tale of the Prophet Moses in the Western Turkish field. The work reflects the 16th-century Old Anatolian Turkish language features and shows a deep-rooted tradition dating back to the first records of the Islamic literature period. As you can see in the “Introduction” chapter and the example below, various quotations from Quranic verses were highlighted using red ink between the Turkish lines throughout the text. These quotations are called *iqtibas* in classical resources. This study deals with the structural characteristics of these quotations.

According to Qazwini's definition, *iqtibas* means that the verses are quoted from the text without any reference to the relevant suras. To increase the power of the narrative and keep the readers' interest alive, these quotations are used in literary works dating back to historical periods. Since these quotations are replaced in poetry rather than prose in Turkish literature, ongoing studies mainly focus on examining the verses and hadiths hidden between the couplets. Therefore, the features of the quotations, taken from the Quran to a “prose” text, represent a new subject waiting to be studied. This study aims to evaluate the theory of “*iqtibas*” (in a Turkish text) at the syntactic and text-linguistic levels. To achieve the purpose of the study, 91 different quotations were listed from *Kıssa-i Musa* in relevant contexts. The verses written in red ink in the original text were directly transferred to the transcription of the Turkish text, and their Turkish meanings were reflected in the translations in a way that can be distinguished by italic fonts, for example:

Haḳ Te'ālā, Mūsā'ya evvel gösterdi tā ki Fir'avn öñinde bir ağaçcık kormaya, gözi aña ögrene. Çünkü Mūsā'ya anda Haḳ Te'ālā eyitdi: **قَالَ الْفِيهَا يَا مُوسَى فَأَلْفِيهَا فَاذًا¹ هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَى** “Bırak elüñdeki!” Bırakdı, ejdehā oldu. (KM/4a/2-5)

“God previously showed Moses (what would happen) in advance so that he would not be afraid of a piece of wood in front of Pharaoh, and his eyes would get used to it. God said to Moses there: “He said, ‘Cast it down, O Moses.’ So he cast it down, and behold! It was a serpent running.” “Let go of what you hold!” (Moses) let go of (his scepter) and it became a dragon.”

¹ قَالَ الْفِيهَا يَا مُوسَى (١٩) فَأَلْفِيهَا فَاذًا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَى¹ (Tâ Hâ; 19-20).

He said, ‘Cast it down, O Moses.’ So he cast it down, and behold! It was a serpent running.” (Maulawī 2012, s. 443).

According to their characteristic features, the quotations were classified into two types: *intersentential quotations* (27%) and *intrasentential quotations* (73%), at syntactic and text-linguistic levels.

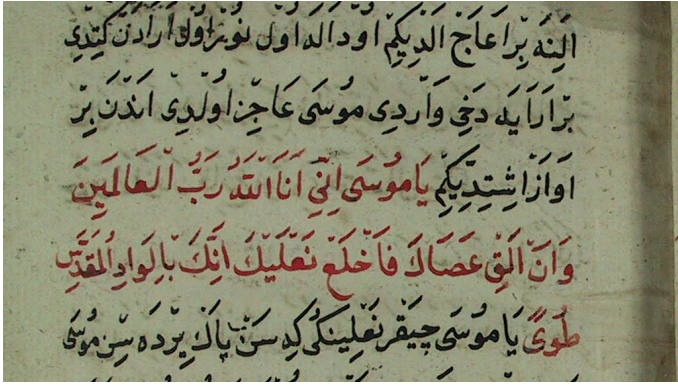
The second chapter of the study, dealing with “the structural features of the quotations,” includes four categories of the “*ıqtibas*” in *Kıssa-i Musa*, which are “*incomplete, complete, combined, and mixed,*” respectively. An “incomplete quotation” means that a part of the verse is taken into the text rather than the whole verse. A “complete quotation” means that the verses are placed in the text without any changes. A “combined quotation” is created by combining a verse with the verse that follows it. In a “mixed quotation,” a new and complete expression is made by bringing together the different parts of the verses from different suras. The number of verses (97) and quotations (92) is not equal in *Kıssa-i Musa*. The reason for this quantitative difference between verses and quotations is that some verses are fused between compound and mixed quotations. The quantity of the quotations shows that the incomplete quotations are 60%, complete quotations are 20%, combined quotations are 13%, and, finally, mixed quotations are 7% of the total quotations in *Kıssa-i Musa*.

The presence of the various quotations in a Turkish text reflects the author’s skill and mastery over the Quranic verses. However, the diversity of the quotation types in a prose sample indicates that the usage of quotations expanded in the 16th-century Anatolian Turko-Islamic tradition. The purpose of using the verses and their functions in the text were excluded in this study. It is possible to examine the structural features of the quotations identified in *Kıssa-i Musa* in a larger text corpus (e.g., in Rabgūzī’s *Ḳışaṣ al-Anbiyā*). Moreover, the frequency of the quotations in other historical texts can be examined. In this way, the methodology proposed here can be tested and improved with new research works..

GİRİŞ

Peygamber kıssaları; peygamberlerin yaşam öykülerini, yaşadıkları olayları ve bu olaylarda etkin roller üstlenen şahıs ve toplulukları bizlere aktaran edebî metinlerdir. Bu metinler arasında, *Kıssa-ı Enbiyâlar* (peygamber kıssaları) başta olmak üzere, Museviler, Hristiyanlar ve Müslümanlarca peygamber kabul edilen Musa peygamberle ilgili bölümlerin, Hz. Muhammed'le ilgili olanlardan sonra geniş bir biçimde işlendiği görülmektedir.¹ Ne var ki Musa peygamberi müstakil olarak konu edinen eserlerin pek azı günümüze ulaşabilmiştir.² Bunun içindir ki, Musa peygamberin doğumundan başlayıp peygamberliği süresince İsrailoğulları ile mücadelesinin işlendiği *Kıssa-i Mūsā 'aleyhi 's-salāt ü ve 's-selām* (kısaca *Kıssa-i Musa*), Batı sahasında “düzyazı” türünde bugün için bilinen tek müstakil Musa peygamber kıssası olması bakımından edebiyatımızda özel bir yere sahiptir.

Süleymaniye Kütüphanesi, Giresun Yazmalar Bölümü, 203 numaralı yazmanın ilk 45 varağı içerisinde yer alan, H. 982 (M. 1573) tarih kaydıyla günümüze ulaşmış *Kıssa-i Musa*'nın bugüne kadar tespit edilebilmiş tek nüshası bulunmaktadır. İç kapağında, eserin *Muhammed bin Receb e'r-Râcil*'e ait olduğu belirtilmiş ve 80 varaklık defterin ilk 60 varağının yazılı, geri kalan sayfaların ise boş olduğu ifade edilmiştir: *Bu kitâb fı'l- cümle seksen dane varağdur. Altmış yazılmış bâkisi beyâzdur. Sâhibi Muhammed bin Receb e'r-Râcil.* (KM/1a/1-2) 16. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri gösteren *Kıssa-i Musa*'da, İslâmî dönem ilk yazılı eserlere kadar uzanan köklü bir gelenekle karşılaşmaktayız.

Resim 1: Kıssa-i Musa'da alıntılarını gösteren kırmızı mürekkepli satırlar (KM/2a)

- 1 Edebiyatımızda Kıssa-ı Enbiyâ türündeki eserler dışında peygamberleri genel olarak konu edinen *Mucizatnâme* (bkz. Çakır, 2015), *Çoban-nâme* (bkz. Vural, 2004), *Hilye-i Enbiyâ* (bkz. Tavan, 2020), *Kıssa-i Mūsâ ve Hızır Tercümesi* (Nev'i Yahyâ maddesi için bkz. Akbaya & Kahraman, 1996:1252), *Müzekki'n-Nüfûz* (bkz. Uçman, 2019), *Meâricü'n-nübüvve Tercümesi* (bkz. Yavuz, 2003) gibi eserlerde Musa peygamberle ilgili bölümlere rastlanmaktadır. Burada anılan eserlerden başka Musa peygamberle ilgili bölümlerin bilgisi için bkz. Çavuşoğlu (2000).
- 2 *Mūsâ -nâme* (bkz. Aşçı, 2012) ve *Kıssa-i Mūsā 'aleyhi 's-selām Ma'a Fir'avn Kavmihi Min Ehli'l-Küfr ve 'z-Zalâm* (bkz. Ölker, 2014), *Münâcât-ı Mūsâ* (bkz. Arkan, 1971) gibi eserler ise Musa peygamberi müstakil olarak konu edinen nesir türünde eserlerdir.

Eserde nesih yazı tipi ile yazılmış siyah mürekkepli Türkçe satırlar arasına Kur'an ayetlerinden çeşitli alıntılar yapıldığını ve bu alıntuların metin boyunca kırmızı mürekkeple vurgulandığını görmekteyiz.³

İslamiyetin ortaya çıktığı dönemde ilk örneklerini vermeye başlayan ve Arapça belagat kitaplarında “iktibas” başlığı altında değerlendirilen bu gelenek, kapsamı ve meşruluğu bakımından 8. yüzyıldan itibaren tartışılmakla birlikte (Orfali, 2019, s. 84) günümüz Türkçesinde ve incelememizde daha geniş bir çerçevede “alıntı” sözcüğüyle karşılanmaktadır (Uzun, 2021). “İktibas”, belagat çalışmalarıyla ünlü Kazvîni (ö. 1338) tarafından, şiirde veya nesirde söylenen sözün anlamını pekiştirebilmek amacıyla, ayet veya hadislerin kaynak göstermeksizin metne alınması şeklinde tanımlanmıştır (akt., Shareef 2015, s. 431). *Kıssa-i Musa*'da yer alan ayetlerin de bu tanımda olduğu gibi, anlatının gücünü artırmak ve okuyucunun ilgisini canlı tutabilmek için ilgili surelere atıf yapılmaksızın metne alındığı görülmektedir.

Klasik edebiyat incelemelerinde, çeşitli başlıklar altında tasnif edilen alıntılar, yapısal özellikleri bakımından genel olarak “tam” ve “nâkıs” olmak üzere iki ana kategoride incelenmektedir. Adından da anlaşılacağı üzere, bir ayet ya da hadisin, bütünlüğü bozulmadan doğrudan metne alınması “tam iktibas”; bir kısmının metne alınması ise “nâkıs iktibas” olarak tanımlanmaktadır (Uzun, 2021). Bunun yanında “nâkıs” iktibaslarda “artırma, eksiltme ve kelimelerin yerini değiştirme” de söz konusu olabilmektedir (Çopur, 2016, s. 5-6). Bu alıntuların, edebiyatımızda, özellikle düzyazıdan ziyade şiirde görüldüğü düşünülmekte (Durmuş, 2021) ve süregelen çalışmalarda çoğunlukla beyitler arasına gizlenmiş ayet ve hadislerin tespiti üzerinde durulmaktadır (bkz. Çopur, 2016; Keleş, 2013; Ağzıkara, 2016; Saha, 2018). Kur'an'dan alınan ayetlerin 16. yüzyıl Batı sahasında yazılmış “mensur” bir metindeki görünümü ise *Kıssa-i Musa*'da yeni bir inceleme konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı, bugüne kadar çoğunlukla şiir örnekleri üzerinden yürütülen araştırmalara dayanarak şekillenen alıntı kategorilerini bir düzyazı örneğinde değerlendirebilmek ve alıntuların Türkçe metindeki yerini kavrayabilmektir.

1. Sözdizimsel ve Metin Dilbilimsel Düzeydeki Alıntılar

Metinde karşılaştığımız alıntuların yapısal özelliklerinin yanında, bu alıntuların Türkçe cümle yapıları ile ilişkisi de ayrı bir merak konusudur. Bu sebeple, çalışmamızda alıntılar *bağlamına* uygun bir bütünlükte ele alınarak Arapça ayetleri Türkçe *sözdizimsel* ve *metindilbilimsel*⁴ düzeyde değerlendirebilme yoluna gidilmiştir. Elde edilen 91 maddelik⁵ veri tabanına göre

3 Eserin tam metni ve ayrıntılı bilgi için bkz. Malta (2017).

4 İçerisinde tek bir yargının bulunduğu dilsel birlikler “sözdizimi” çalışma alanıyla ilişkilendirilirken birden fazla yargı içeren cümleler topluluğu “metin dilbilim” inceleme alanı içerisine girmektedir. Konu ile ilgili temel bir sınıflandırma önerisi için bkz. Karahan (2000).

5 Bu listede, A'râf (16 ayet), Bakara (4 ayet), Duhân (1 ayet), Hûd (1 ayet), Kasas (3 ayet) Mâide (6 ayet), Tâ-hâ (39 ayet), Tahrîm (1 ayet), Şuârâ (24 ayet) ve Yûnus (2 ayet) surelerinden olmak üzere toplam 97 ayet tespit edilmiştir.

alıntılar, *cümle içi* (1) ve *cümleler arası* (2) olmak üzere iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Aşağıda örneklendirilen *cümle içi* ve *cümleler arası* kategorilerden birincisinin metne dağılımı yaklaşık %27, ikincisinin ise yaklaşık %73 oranındadır:

- (1) Ağlayub Hārūn'ı kuçdı. Eyitdi: “Ey karındaşum! Her ki buzağuya ‘Teñri’ dedı, **إِنَّ الدِّينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَبِيلَهُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّهِمْ** ⁶ tız ola ki Teñri hışmı ol kişilere erişe kim bu bātlı işi düzdiler.” (KM/42a/7-10)

“Ağlayarak Harun’u kucakladı. ‘Ey kardeşim! Buzağıya ‘Tanrı’ diyen, *Buzağıyı ilâh edinenlere mutlaka (ahirette) Rablerinden bir gazab, dünya hayatında ise bir zillet erişecektir... batıl iş yapan o kişilere Tanrının hışmı tez zamanda erişecek.*’ dedi.”

- (2) Pes bir kezden êtdükleri cādūlıkları bıraktılar. **يُخَيَّلُ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ** ⁷ Şol hayâl gibi. (KM/19a/2-3)

“Sonra birden yaptıkları büyüçülükleri bıraktılar. *Onların ipleri ve değnekleri yaptıkları sihirden dolayı kendisine hızla sürünür gibi görünüyor.* Rüya gibi(ydi).”

Yukarıda görülebileceği üzere yazmada kırmızı mürekkeple yazılmış ayetler, incelediğimiz örneklere doğrudan aktarılmış; Türkçe anlamları ise italik biçimde çevirilere yansıtılmıştır. Bunun yanında, ilgili ayetlerin tam metni ve çevirileri dipnotlarda gösterilmiştir. Aşağıda, “Alıntıların Yapısal Özellikleri” başlıklı inceleme bölümünde ele alınan örneklerin tümünde de bu yöntem izlenmiştir.

2. Alıntıların Yapısal Özellikleri

Kıssa-i Musa’dan getirdiğimiz örnekleri ve bizleri çalışmanın sonuçlarına götürecek tespitleri içeren bu bölümde, yapısal özellikleri bakımından çoğunlukla “tam iktibas” ve “nâkıs iktibas” olmak üzere bilinen iki yapısal kategoriden farklı olarak burada “Eksik yapılı alıntılar”, “Tam yapılı alıntılar”, “Birleşik yapılı alıntılar” ve “Karma yapılı alıntılar” olmak üzere dört başlık belirlenmiştir. Bu başlıkların belirlenmesinde, özellikle “Eksik yapılı alıntılar” ve “Tam yapılı alıntılar” dışında kalan ayet parçalarını daha iyi tanımlayabilme kaygısı etkili olmuştur. Aşağıdaki alt başlıklarda alıntıların yapısal özellikleri tanımlanmış ve örneklerle açıklanmıştır. Son olara yapısal özelliklerin metne dağılımı sayısal verilerle ortaya konmuştur.

6 إِنَّ الدِّينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَبِيلَهُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَذَلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ (A'râf; 152).

“Buzağıyı ilâh edinenlere mutlaka (ahirette) Rablerinden bir gazab, dünya hayatında ise bir zillet erişecektir. İşte biz iftiracıları böyle cezalandırırız.” (DİB Kuran-ı Kerim Meâli 2011, s. 183).

7 قَالَ بَلْ أَنْفَوُا فِإِذَا جِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَى (Tâ Hâ; 66).

Mûsâ: “Yok, (önce) siz atın” dedi. Bir de ne görsün, onların ipleri ve değnekleri yaptıkları sihirden dolayı kendisine hızla sürünür gibi görünüyor. (DİB Kuran-ı Kerim Meâli 2011, s. 344).

“Tâ Hâ; 66” numaralı ayetin bir parçası olan “إِلَيْهِ مِنْ” metinde fazladan bir mim (م) harfi ile yazılmıştır.

2.1. Eksik yapılı alıntılar

Eksik yapılı alıntılar, ayetin tamamının değil yalnızca bir kısmının metne alındığı örneklerde görülmektedir. Klasik alandırmaya göre “nâkis iktibas” a karşılık gelen bu alıntılar %60’lık oranla metinde en sık karşılaşılan alıntılama modelidir. Aşağıdaki örnekte (3) ayetin bir kısmının metne alındığı görülmektedir:

- (3) Yā Mūsā! Ben seni Benī İsrā’īl içinden ürün<dü>ledüm⁸, peygamberlik vèrdüm⁹. Tahkīk bil kim ben ‘ālemleri yaradan Teñriven. Yèrde gökde benden artuğ Teñri yoğdur.”¹⁰ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي Ḥağ Te‘ālā Mūsāya buyurdı kim namāz kıla. Mūsā derhāl namāz kıldı. (KM/2a/11-2b/-3)

“Ey Musa! Ben seni İsrailoğulları içinden seçtim, (sana) peygamberlik verdim. Gerçeği bil ki ben âlemleri yaratan Tanrı’yım. Yeryüzünde ve gökyüzünde benden başka Tanrı yoktur. *Beni anmak için namaz kıl*. Hak Teâlâ, Musa’ya namaz kılmasını buyurdu. Musa derhâl namaz kıldı.”

Giriş bölümünde ifade edildiği gibi, bu tip alıntılarda “artırma, eksiltme ve kelimelerin yerini değiştirme” gibi yöntemlerle karşılaşmak mümkündür (Çopur, 2016, s. 5-6). Aşağıda ele aldığımız örneklerden ilkinde (4) alıntılanan ayet parçasından *يَا مُوسَى* ifadesi çıkarılmış; diğerinde ise (5) ayette bulunmayan *إِلَيْكَ* ifadesi müellif tarafından alıntıya eklenmiştir:

- (4) Bunlar eyitdiler: “Yā Mūsā, varımazuz! قَالُوا إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ¹¹ Anlar böyük kavimlerdür ve bizden kuvvetlülèrdür. Biz anlaruñla çıışmazuz.” (KM/33b/11-34a/2)

“Bunlar, ‘Ey Musa! Gidemeyiz. *Dediler ki: ... O (dediğin) topraklarda gayet güçlü, zorba bir millet var*. Onlar büyük kavimlerdir ve bizden kuvvetlilerdir. Biz onlarla başa çıkamayız.’ dediler.”

- (5) Mūsā elin koynuna şokdı, gène çıkardı. Bir nūr elinde şu‘le vèrdi. Cümle cihān münevver oldı. فَذَانِكَ بُرْهَانَانِ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ¹² Ḥağ Te‘ālā eyitdi: “Yā Mūsā! Bu iki mu‘cizātı saña vèrdüm. Bu iki mu‘cize birle seni kimse yèñ[m]eye.¹³ (KM/4a/11-4b/4)

8 Sözcük metinde أُوْرْتَلَّمُ şeklinde yazılmıştır. üründüle- “iyisini seçmek, iyisini ihtiyar etmek” sözcüğü için bkz. Tarama Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim tarihi: 04.05.2022.

9 Sözcük metinde دَرَدُم şeklinde dal (د) harfiyle yazılmıştır.

10 İْنِي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي (Tâ Hâ; 14).

“Şüphe yok ki ben Allah’ım. Benden başka hiçbir ilah yoktur. O halde bana ibadet et ve beni anmak için namaz kıl.” (DİB Kuran-ı Kerim Meâli 2011, s. 340).

11 قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ وَإِنَّا لَن نَدْخُلُهَا حَتَّى يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِن يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِنَّا دَاخِلُونَ (Mâide; 22).

“Dediler ki: “Ey Mūsâ! O (dediğin) topraklarda gayet güçlü, zorba bir millet var. Onlar oradan çıkmadıkça, biz oraya asla giremeyiz. Eğer oradan çıkarlarsa, biz de gireriz.” (DİB Kuran-ı Kerim Meâli 2011, s. 122).

12 أَسْأَلُكَ بِذَلِكَ فِي جَبِّكَ تَخْرُجُ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سَوْءٍ وَاضْمُمْ إِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ فَذَانِكَ بُرْهَانَانِ مِنْ رَبِّكَ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ (Kasas; 32).

“Elini koynuna sok. (Alaca hastalığı gibi) bir hastalık sebebiyle olmaksızın bembeyaz bir hâlde çıksın. Korkudan açılan kolunu kendine çek (toparlan). İşte bunlar, Firavun ve ileri gelen adamlarına (göstermen için) Rabbin tarafından (sana verilen) iki delildir. Çünkü onlar fasık bir kavimdirler.” (DİB, Kuran-ı Kerim Meâli, 2011, 428-9).

13 يَخْرُجُ: yèn[m]eye şeklinde okunmuştur.

“Musa elini koynuna soktu, sonra çıkardı. Elinde bir ışık parladı. Bütün dünya aydınlandı. *İşte bunlar ... Rabbin tarafından (sana verilen) iki delildir.* Hak Teâla, “Ey Musa! Sana bu iki mucizeyi verdim. Bu iki mucizeyle seni kimse yenemeyecek.”

2.2. Tam yapılı alıntılar

Tam yapılı alıntılar, üzerlerinde hiçbir değişiklik yapılmaksızın, eksiksiz bir biçimde metne yerleştirilmiş olanlardır. Bu yapısal özelliğin metne dağılımı, %20'lik oranla *eskik yapılı alıntılardan* sonra ikinci sırada gelmektedir. Aşağıdaki örneklerde (6, 7, 8) yer alan alıntılar ve dipnotlarda verilen ayetler karşılaştırıldığında alıntılarının bütünlüğünün korunduğu görülmektedir:

- (6) Fir‘avn kavmin bölük edüb neçe yerlerde kodı. Mûsâyıla Hârûn bunu bilüb korkdılar. Du‘â kıldılar. ¹⁴ قَالَ لَا تَخَافَا إِنِّي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَىٰ Hâk Te‘âlâ eyitdi: “Korkmañ! Ben sizünleyem. Her ne kim gösterem deyem anı kıluñ!” (KM/8b/11-9a/4)

“Firavun kavmini bölümlere ayırıp çeşitli yerlere yerleştirdi. Musa ile Harun bunu anlayıp korktular. Dua ettiler. *Allah, şöyle dedi: ‘Korkmayın, çünkü ben sizinle beraberim. İştirim ve görürüm.’* Hak Teâla, ‘Korkmayın! Ben sizinleyim. Gösterdiğim, söylediğim her ne varsa onu yapın.’ dedi.”

- (7) Döndi Sâmirî’ye eyitdi: ¹⁵ قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَا سَامِرِيُّ “Nêçün bu işi işledün ve bu hileyi nêreden getürdün tâ ki altun söyleye.” (KM/42a/11-42b/1)

“(Sonra) döndü, Sâmirî’ye, *Ya senin derdin neydi ey Sâmirî? dedi.* “Bunu neden yaptın ve altını konuşturacak bu hileyi nereden getirdin?” dedi.”

- (8) Fir‘avn eyitdi: ¹⁶ لَا جَعَلْتَنكَ مِنَ الْمُسْجُونِينَ قَالَ لَئِن اتَّخَذْتَ إِلَهًا غَيْرِي “Benüm katumda тұrursın dañı ayruğı ögersin. Dañı bu sözi dêrseñ seni hõr edüb zindâna koyam.” dedi. (KM/15b/11-16a/3)

“Firavun (şöyle) söyledi: *Firavun, “Eğer benden başka bir ilâh edinirsen, andolsun seni zindana atılanlardan ederim.* ‘Benim huzurumda bulunduğun hâlde başkasını övüyorsun. Bir daha bu sözü söylersen seni horlayıp zindana atacağım.’ dedi.”

2.3. Birleşik yapılı alıntılar

Birleşik yapılı alıntılar, bir ayetin kendisinden sonra gelen ayetle birleştirilmesi yoluyla oluşturulmuş alıntılardır. Metinde yaklaşık %13'lük oranla üçüncü sırayı alan bu yapısal

14 قَالَ لَا تَخَافَا إِنِّي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَىٰ (Tâ-Hâ: 46).

“Allah, şöyle dedi: “Korkmayın, çünkü ben sizinle beraberim. İştirim ve görürüm.” (DİB, Kuran-ı Kerim Meâli 2011: 342).

15 قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَا سَامِرِيُّ (Tâ-Hâ: 95).

“Mûsâ, “Ya senin derdin neydi ey Sâmirî?” dedi.” (DİB, Kuran-ı Kerim Meâli 2011: 347).

16 قَالَ لَئِن اتَّخَذْتَ إِلَهًا غَيْرِي لَا جَعَلْتَنكَ مِنَ الْمُسْجُونِينَ (Şuarâ: 29).

“Firavun, “Eğer benden başka bir ilâh edinirsen, andolsun seni zindana atılanlardan ederim.” (DİB, Kuran-ı Kerim Meâli, 2011: 404).

özellik, aşağıdaki örneklerde görülebileceği üzere, “1 tam + 1 eksik” (9, 10) ya da “2 tam” (11) olmak üzere iki biçimde kuruldukları görülmektedir:

- (9) Çün namâzdan fâriğ oldı, Hâk Te‘âlâ eyitdi: ¹⁷ وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَا مُوسَى قَالَ هِيَ عَصَايَ ¹⁸ “Yâ Mûsâ, sağ elündeki nêdür¹⁸?” Eyitdi: “‘Aşâmdur. Bununla tekeye ururam dağı koyuna yaprak bununla êndürürem ve dağı bununla çok hâcetüm bitürürem.” (KM/2b/4-7)

“Namazı bittiğinde Hak Teâla buyurdu: *Şu sağ elindeki nedir ey Mûsâ? Mûsâ dedi ki: ‘O benim değneğimdir.’* “Ey Musa! Sağ elindeki nedir?” (Musa), “Asamdır. Bununla tekeye vuruyorum, bununla koyuna yaprak indiriyorum ve pek çok ihtiyacımı bununla gideriyorum.” dedi.”

- (10) Bunlar eyitdiler: “Hâmân ne dêrse biz anuñ sözin tutaruz. ¹⁹ أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَبْنَتْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ يَا تُوَكُّ بِكُلِّ سَخَّارٍ عَلِيمٍ Hâmân eyitdi: “Anı kardaşlarıyla zindâna koymağ gerek, tâ ki biz dağı câdûlıklarumuz dêvşirevüz. Gelsünler, bunlaruñ câdûlığın yêñsünler. (KM/17a/1-5)

“Bunlar (şöyle) dediler: “Hâmân ne derse biz onun söylediğini yaparız.” *Onu ve kardeşini alıkoy. Şehirlere de toplayıcı adamlar gönder. Sana bütün usta sihirbazları getirsinler.* Hâmân, ‘Onu ve kardeşlerini, biz büyücülük (hüner)lerimizi toplayıncaya kadar zindana atmalıyız. (Sonra) gelsinler, bunların büyücülüğünü alt etsinler.’ dedi.”

- (11) Hâk Te‘âlâ, Mûsâ’ya evvel gösterdi tâ ki Fir‘avn öñinde bir ağaççık korkmaya, gözi aña öğrene. Çünki Mûsâ’ya anda Hâk Te‘âlâ eyitdi: ²⁰ قَالَ الْقَهَا يَا مُوسَى فَالْقَهَا فَاذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَى “Bırağ elündekin!” Bırağdı, ejdehâ oldı. (KM/4a/2-5)

“Hak Teâlâ, Mûsâ’ya Firavun’un önünde bir ağaç parçasından korkmasın, gözü ona alışsın diye (mucizeyi) önceden gösterdi. Hak Teâla orada Mûsâ’ya, *Allah, “Onu yere at ey Mûsâ!” dedi. Mûsâ da onu attı. Bir de ne görsün o, hızla akan bir yılan olmuş!* “Elindeki bırak!” dediği zaman (Mûsâ) bıraktı, (asa) ejderha oldu.”

2.4. Karma yapılı alıntılar

Karma yapılı alıntılarda, farklı surelerden ayet parçalarının bir araya getirilmesiyle yeni ve bütünsel bir ifade elde edilmesi söz konusudur. ²¹ İnceleme metnimiz olan *Kıssa-i Musa*’da

17 (Tâ Hâ: 17-18). وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَا مُوسَى (١٧) قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّأْتُ عَلَيْهَا وَأَهْسُ بِهَا عَلَى غَنَمِي وَلِي فِيهَا مَرْبٌ أُخْرَى

“Şu sağ elindeki nedir ey Mûsâ?” Mûsâ dedi ki: “O benim değneğimdir. Ona dayanırım, onunla koyunlarıma yaprak silkelerim. Onunla başka işlerimi de görürüm.” (DİB Kuran-ı Kerim Meâlî 2011, s. 340).

18 Metinde nêdür: أُنْتُرُ şeklinde yazılmıştır.

19 Yazmada “Şuarâ: 36”nın yazımında yanlışlık yapılmıştır. قَالَوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَبْنَتْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ (٣٦) يَا تُوَكُّ بِكُلِّ سَخَّارٍ عَلِيمٍ

Dediler ki: “Onu ve kardeşini alıkoy. Şehirlere de toplayıcı adamlar gönder.” “Sana bütün usta sihirbazları getirsinler.” (DİB Kuran-ı Kerim Meâlî 2011, s. 404-405).

20 (Tâ Hâ: 19-20). قَالَ الْقَهَا يَا مُوسَى (١٩) فَالْقَهَا فَاذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَى

“Allah, “Onu yere at ey Mûsâ!” dedi. (20) Mûsâ da onu attı. Bir de ne görsün o, hızla akan bir yılan olmuş!” (DİB Kuran-ı Kerim Meâlî 2011, s. 340).

21 Özellikle 14. yüzyıldan itibaren, Arap edebiyatında giderek artan tartışmalarda, ayetlerin bağlamından koparılarak üzerlerinde sözdizimsel değişiklikler yapılması sorgulanmış; ancak bu karma yapılar eğer edebî metinlerde yer alıyorsa “mübah” kabul edilmiştir (Orfali, EI3: 84).

tespit ettiğimiz bu yapısal özelliğin edebiyatımızda, özellikle şiir türünde başka örnekleri de mevcuttur. Örneğin; Taşlıcalı Yahya *Divanı*’ndan aldığımız aşağıdaki beyitte Nisâ: 171, Cum’a: 10, Hud: 90 ve Nahl: 114 ayetlerinden *karma yapılı* bir alıntı meydana getirildiğini görmekteyiz (Saha, 2018, s. 22):

İnnema’llâhû ilâhûn vâhidûn lâ-reybe fih

Ve’z-kürullâhe kesîren ve’skürü ve’stağfirü (G.357-2)

“Bir olan ancak Allah’tır hiç şüphesiz. Onu zikredin, ona çokça şükredin ve istiğfar edin!”

Kur’an ayetlerine son derece hâkim müellifler tarafından titizlikle oluşturulmuş bu *karma yapıların* bugün araştırmacılar tarafından tespiti ve çeviriye yansıtılması yukarıda ele alınan diğer alıntılara göre özel bir dikkat gerektirmektedir. Bu sebeple, çalışmamızda, *karma yapılı alıntuların* yapısal özelliklerinin takibini kolaylaştırmak için aşağıdaki alıntılar tablolarla gösterilmiştir. *Kıssa-i Musa*’da diğer yapısal özellikler arasında yaklaşık %7’lik bir yer tutan bu alıntı örneklerinden ilki (10) Bakara; 52 ile başlayıp Bakara; 52 ve Bakara; 56’daki ifade ile devam etmiş, son olarak Bakara; 56 ile tamamlanmıştır:

Tablo 1: Karma yapılı alıntı örneği		
مُؤْتِكُمْ	مِنْ بَعْدِ	ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ
ölümünüzün	ardından	Sonra sizi affetmiştik
Bakara; 56	Bakara; 52 / Bakara; 56	Bakara; 52

- (12) Benî İsrâ’îl ‘âlimleri ağlaştılar, zârî kıldılar. Yüzlerini yere urdılar مِنْ بَعْدِ ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ 22 Andan Cebrâ’îl geldi, eyitdi: “Yâ Mūsâ! Götür göz yaşuğunu ki Hağ Te‘âlâ bunlardan rāzî oldı. Şu kadar kim depeledüğüz 23, yeter.” dedi. Cebrâ’îl gelince yetmiş bin kişi ölmüştü. (KM/44a/7-44b/2)

“İsrailoğulları âlimleri ağlaştılar, sızlandılar. Secdeye kapandılar. Sonra (...) sizi affetmiştik, (...) ölümünüzün ardından (...). Cebrail geldi, ‘Ey Musa! Hak Teâla onlardan razı olduğu için gözyaşınızı dindirir. Bu kadar öldürdüğünüz yeter.’ dedi. Cebrail geldiğinde yetmiş bin kişi ölmüştü.”

Aşağıdaki örnekte (11) *karma yapılı alıntının* Şuarâ; 49 ile başlatıldığı, araya Türkçe bir ifade alınarak Şuarâ; 49 ile devam ettirildiği ve Tâ-Hâ: 71 ile sonlandırıldığı görülmektedir:

22 ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (Bakara; 52).

“Sonra bunun ardından şükredesiniz diye sizi affetmiştik.” (DİB Kuran-ı Kerim Meâli 2011, s. 11).

ثُمَّ بَعَثْنَاكَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (Bakara; 56).

“Sonra, şükredesiniz diye ölümünüzün ardından sizi tekrar dirilttik.” (DİB Kuran-ı Kerim Meâli 2011, s. 11).

23 Yazmada “depeledüğüz” sözcüğü için fazladan dal (∓) yazılmıştır.

Tablo 2: Karma yapıtlı alıntı örneği

فِي جُدُو عَالَتَاخُنْ	لَأَقْطَعَنَّ أَيِّدِيكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَأَصْلَبَتُّكُمْ	Têz ola kim siz bilesiz.	فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ
hurma dallarına	ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve (...) asacağım	Çok yakında anlayacaksınız.	göreceksiniz
Tâ Hâ: 71	Şuarâ: 49	Türkçe ifade	Şuarâ: 49

- (13) Fir'avn eyitdi: “Ben destür vermezsiniz siz Mûsâ Teñrisine secde mi èdersiz? Ol hõd cādūlîkda sizden üstādîmiş. Size cādūlîk öğretti. ²⁴ *هَذَا لَمَكْرٌ مَكْرٌ تَمُوهُ فِي الْمَدِينَةِ لِتُخْرِجُوا مِنْهَا أَهْلَهَا* Benüm bunca ni'metlerüm yédünüz. Siz hõr hārāmın edālîk²⁵ èdermişiz. Şehir kavmin çıkarasız, şehri siz alasız.” *تَعْلَمُونَ فَلَسَوْفَ* ²⁶ Têz ola kim siz bilesiz! *لَأَقْطَعَنَّ أَيِّدِيكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَأَصْلَبَتُّكُمْ فِي جُدُو عَالَتَاخُنْ* ²⁷ Elüñüz ayağunuz kesem, sizi hurma budağlarına aşam tâ ki biline kañımız ‘azābı katıdır.” (KM/20a/10-20b/8)

“Firavun, ‘Ben izin vermeden siz Musa’(nın) Tanrısına secde mi ediyorsunuz? Onun kendisi büyücülükte sizden ustaymış. Size (de) büyücülüğü öğretti. *Şüphesiz bu halkını oradan çıkarmak için şehirde kurduğunuz bir tuzaktır.* Benim bunca nimetlerimden yediniz. Siz haram işliyormuşsunuz. Şehir(deki) insanları çıkarın, şehri siz alın. *Göreceksiniz!* Çok yakında anlayacaksınız! *Ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve hurma dallarına asacağım.* Elinizi ayağınızı keseceğim. Sizi hurma dallarına asacağım! Hangimizin azabının daha sert olduğu bilinecek.’ dedi.”

Aşağıdaki *karma yapıtlı alıntının* (12) birinci bölümünü Kasas; 30 ve Kasas; 31 ile oluşturulmuş bir *birleşik* olarak da değerlendirmek mümkündür; ancak bu *birleşik yapının* Tâ-Hâ; 12 ile tamamlanışı *karma yapıtlı* göstermektedir:

- 24 قَالَ فَرَعُونَ اْمُنْتُمْ بِهِ قَبْلَ اَنْ اَدْنُ لَكُمْ اِنَّ هَذَا لَمَكْرٌ مَكْرٌ تَمُوهُ فِي الْمَدِينَةِ لِتُخْرِجُوا مِنْهَا اَهْلَهَا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ (A'râf: 123). Firavun, “Ben size izin vermeden ona iman ettiniz ha!” dedi. “Şüphesiz bu halkını oradan çıkarmak için şehirde kurduğunuz bir tuzaktır. Göreceksiniz!” (DİB Kuran-ı Kerim Meâli 2011, s. 179). Yazmada ayetin yazımında *مَكْرٌ تَمُوهُ* sözcüğünde bir yazım hatası mevcuttur.
- 25 Sözcük metinde اَدْلَقَ şeklinde yazılmıştır.
- 26 قَالَ اْمُنْتُمْ لَهُ قَبْلَ اَنْ اَدْنُ لَكُمْ اِنَّهُ لَكَبِيرُكُمْ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ لَأَقْطَعَنَّ أَيِّدِيكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَأَصْلَبَتُّكُمْ اَجْمَعِينَ (Şuarâ; 49). Firavun, “Ben size izin vermeden ona inandınız ha? Mutlaka o, size sihri öğreten büyüğünüzdür. Yakında bilip göreceksiniz siz! Andolsun, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve hepinizi asacağım” dedi. (DİB Kuran-ı Kerim Meâli 2011, s. 405).
- 27 قَالَ اْمُنْتُمْ لَهُ قَبْلَ اَنْ اَدْنُ لَكُمْ اِنَّهُ لَكَبِيرُكُمْ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ لَأَقْطَعَنَّ أَيِّدِيكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَأَصْلَبَتُّكُمْ اَجْمَعِينَ (Şuarâ; 49). Firavun, “Ben size izin vermeden ona inandınız ha? Mutlaka o, size sihri öğreten büyüğünüzdür. Yakında bilip göreceksiniz siz! Andolsun, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve hepinizi asacağım” dedi. (DİB Kuran-ı Kerim Meâli 2011, s. 405). قَالَ اْمُنْتُمْ لَهُ قَبْلَ اَنْ اَدْنُ لَكُمْ اِنَّهُ لَكَبِيرُكُمْ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَأَقْطَعَنَّ أَيِّدِيكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَتَعْلَمُنَّ اِنَّا اَشَدُّ عَذَابًا وَاَبْغَى (Tâ Hâ; 71). Firavun, “Demek, ben size izin vermeden önce ona (Mûsâ'ya) inandınız ha! Şüphe yok, o size sihri öğreten büyüğünüzdür. Şimdi andolsun, sizin ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve mutlaka sizi hurma dallarına asacağım. Hangimizin azabı daha şiddetli ve daha kalıcıymış, mutlaka göreceksiniz.” (DİB Kuran-ı Kerim Meâli 2011, s. 344).

Tablo 3 Karma yapılı alıntı örneği

فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى	وَأَنْ أَلْقِ عَصَاكَ	يَا مُوسَى إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ
Hemen ayakkabılarını çıkar. Çünkü sen mukaddes vadi Tuvâ'dasın.	Değneğini (yere) at.	Ey Mûsâ! Şüphesiz ben, evet, ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ım.
Tâ-Hâ; 12	Kasas; 31	Kasas; 30

- (14) Mûsâ eline bir ağaç aldı kim od ala. Ol nûr ol aradan gêtđđ, bir araya dağı vardı. Mûsâ 'âciz oldu. Andan bir âvâz eşitđđ kim: يَا مُوسَى إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ وَأَنْ أَلْقِ عَصَاكَ: 28 “Yâ Mûsâ! Çıkar na'leynüñi ki sen pâk yerdesin.” Mûsâ anı eşitđđ, na'leynini çıkardı. (KM/2a/1-7)

“Mûsâ eline yanan bir ağaç (parçası) aldı. Aydınlık oradan gitti, başka bir yere ulaştı. Musa güçsüz düştü. Sonra bir ses duydu: *Ey Mûsâ! Şüphesiz ben, evet, ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ım. Değneğini (yere) at. Hemen ayakkabılarını çıkar. Çünkü sen mukaddes vadi Tuvâ'dasın.* “Ey Musa, ayakkabılarını çıkar; çünkü sen temiz yerdesin.” Mûsâ bunu duydu, ayakkabılar çıkardı.”

Yukarıdaki *birleşik yapılı* ve *karma yapılı* alıntı örneklerinde bir alıntı içerisinde birden fazla ayeti kapsayacak ifadelerin yer aldığı açık bir biçimde görülebilmektedir. Çalışmanın “Giriş” bölümünde kısaca belirtildiği gibi *Kıssa-i Musa*'da 97 ayet tespit edilmiş ve bu ayetlerin kırmızı mürekkeple yazılmış 91 alıntı içerisine yerleştirildiği görülmüştür. Metinde geçen ayet sayısının alıntı sayısından yüksek oluşu işte bu *birleşik* ve *karma yapılı* alıntılarla mümkün olmuştur.

SONUÇ

16. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri gösteren mensur müstakil bir metin olan *Kıssa-i Musa*'da, metne yerleştirmiş ayetleri vurgulamak amacıyla kırmızı mürekkepli özel bir işaretleme sisteminine başvurulduğu görülmektedir. İncelememizde “alıntı” olarak kabul edilen ayetlerin sözü pekiştirmek amacıyla ilgili sureye atıf yapmaksızın metne alınmış olması belagat kitaplarındaki “iktibas” tanımıyla örtüşmektedir. Klasik sınıflandırmada, “tam” ve “nâkıs” olmak üzere belirlenmiş iki yapısal özellik, bu çalışmada ilk kez mensur bir metne uygulanmaya çalışılmış ve aşağıdaki bulgular elde edilmiştir:

28 فَلَمَّا أَتَيْهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ أَنْ يَا مُوسَى إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ (Kasas, 30).

Mûsâ, ateşin yanına gelince, o mübarek yerdeki vadinin sağ tarafındaki ağaçtan şöyle seslendirildi: “Ey Mûsâ! Şüphesiz ben, evet, ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ım.” (DİB Kuran-ı Kerim Meâli 2011, s. 428).

وَأَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا رَأَاهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَذِّبْ يَا مُوسَى أَقْبِنْ وَلَا تَخَفْ إِنَّكَ مِنَ الْأَمِينِينَ (Kasas, 31).

“Değneğini (yere) at.” (Mûsâ, değneğini attı). Onu bir yılanmış gibi süratle hareket eder görünce, arkasına bakmadan dönüp kaçtı. (Bu sefer şöyle seslendirildi: “Ey Mûsâ! Beri gel, korkma. Çünkü sen güvenlikte olanlardansın.” (DİB Kuran-ı Kerim Meâli 2011, s. 428).

يَا مُوسَى إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى (Tâ Hâ; 12).

“Şüphe yok ki, ben senin Rabbinim. Hemen ayakkabılarını çıkar. Çünkü sen mukaddes vadi Tuvâ'dasın.” (DİB Kuran-ı Kerim Meâli 2011, s. 340).

Türkçe metin içerisine yerleştirilme biçimleri göz önünde bulundurulduğunda alıntılarının sözdizimsel ve metin dilbilimsel düzeyde %27'sinin *cümle içi*, %73'sinin ise *cümleler arası* olduğu tespit edilmiştir.

Metinde, “*Eksik yapıli alıntılar*”, “*Tam yapıli alıntılar*”, “*Birleşik yapıli alıntılar*” ve “*Karma yapıli alıntılar*” olmak üzere birer kavram olarak da kabul edilebilecek dört yapısal özellik belirlenmiştir. *Eksik yapıli alıntılar*, %60'lık oranla metinde en yüksek orana sahip alıntılardır. *Tam yapıli alıntılar* %20'lik oranla ikinci sırada gelmektedir. *Birleşik yapıli alıntılar* “1 tam + 1 yarım” ya da “2 tam” olmak üzere birbirini takip eden iki ayetin birleştirilmesi yoluyla kurulmuştur; alıntılarının metne dağılımı %13'lük oranla üçüncü sırada gelmektedir. Ortak bir özelliğe işaret eden örneklerden yola çıkılarak “*Birleşik yapıli alıntılar*” başlığı ilk kez bu çalışmada teklif edilmiştir. *Kıssa-i Musa* dışında edebiyatımızda farklı örnekleri de olabileceğini gösterdiğimiz *karma yapıli alıntılar*, incelememizde %7'lik oranla son sırada gelmektedir. Bu yapısal özelliğin metindeki varlığı aynı zamanda müellifin becerisini ve ilgili ayetlere hâkimiyetini de yansıtmaktadır. Gerek araya ustalıkla yerleştirdiği Türkçe ifadeler, gerekse ayetin aslına ters düşmeyecek biçimde oluşturduğu yeni terkiplerle müellifin ustalık gösterdiğini söylemek mümkündür.

Bir düzyazı örneğinde incelenen alıntılarının yapısal özelliklerinde görülen bu çeşitlilik 16. yüzyıl Türk-İslam geleneğinde “iktibas”ın kullanım alanının genişlediğini göstermektedir. Eserde Kur'an'dan 97 ayet ve metinde kırmızı mürekkeple yazılmış 92 alıntı tespit edilmiştir. Ayetler ve alıntılar arasındaki bu sayısal eşitsizliğin sebebi, bazı ayetlerin *birleşik* ve *karma yapıli* alıntılar arasına dağılmış durumda olmasıdır.

Kıssa-i Musa'daki alıntılarda tespit edilen bu yapısal özelliklere tarihî metinlerimizde hangi sıklıkla başvurulduğu konusu, şüphesiz yeni çalışmalarla daha geniş bir metin seçkisinde (örneğin, Rabguzi'nin *Kısasü'l-enbiyâ*'sında) incelenebilir ve burada uygulanan yöntemin geliştirilmesi sağlanabilir. Ayrıca bu çalışmada ayetlerin metne hangi amaçla alındığı ya da metinde hangi işlevlere sahip olduğu konuları dışarıda tutulmuştur. Alıntılar üzerine yapılacak bu tür bir işlevsel değerlendirme de yine yazılı kaynaklar üzerinden yürütülen sözdizimsel ve metin dilbilimsel incelemelere farklı bir yöntem ve yaklaşımla katkıda bulunacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Ağzıkara, R. (2016). *15. yüzyıl Divan şairlerinden Adnî, Avnî, Cem Sultan, Mihri Hatun ve Cemalî'de ayet ve hadis iktibasları*. (Yüksek Lisans Tezi). Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kırklareli.
- Akbaya, N. ve Kahraman, S. (1996). *Mehmed Süreyya Bey, Sicill-i Osmanî IV*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Altuntaş, H. ve Şahin, M. (2011). *Kur'an-ı Kerim mealî*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. (=DİB, Kur'an-ı Kerim Mealî)
- Arkan, A. (1971). *Münâcât-ı Mûsâ*. (Bitirme Tezi). İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul.
- Aşçı, U. D. (2012). *Mûsâ-nâme (inceleme-transkripsiyonlu metin-çeviri-dizin-tıpkıbasım)*. Konya.
- Clauson, Sir Gerard. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*. London.
- Çakır, M. (2015). *Mucizeler kitabı klasik Türk edebiyatında müstakil mu'cizat metinleri*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.
- Çavuşoğlu, H. (2020). Kıssa-i Mûsâ anlatıları üzerine değerlendirmeler ve müellifi bilinmeyen bir Kıssa-i Mûsâ örneği. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 18, 206-229.
- Çopur, E. Nalçacıgil. (2016). *16. yüzyıl mesnevilerinde ayet ve hadis iktibasları*. (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Konya.
- Çopur, E. Nalçacıgil. (2019). *İktibas sanatı ve mazmûn*. Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi, (10), 165-179.
- Derleme sözlüğü, C. I-XII*. (1963-1982). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Dilçin, C. (1983). *Yeni tarama sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Karahan, L. (2000). Yapı bakımından cümle sınıflandırmaları üzerine. *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, (583), 16-23.
- Keleş, R. (2013). *Divan şiirinde lafzî âyet ve hadis iktibasları*. (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Erzurum.
- Kıssa-i Mûsâ 'aleyhi's-salât ü ve's-selâm*, Süleymaniye Kütüphanesi, Giresun Yazmalar Bölümü, nr. 203, (1b-44b). (=KM)
- Malta, K. (2017). *Kıssa-i Mûsâ (metin, inceleme, dizin)*. (Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Dili Anabilim Dalı, İstanbul.
- Maulawî, Sher 'Alî. (2012). *The Holy Qur'an*. Islam International Publications Limited.
- Orfali, B. (2019). İqtibās. *Encyclopaedia of Islam* (III), s. 83-85.
- Ölker, G. (2014). *Kıssa-i Mûsâ 'aleyhi's-Selâm Ma'a Fir'avn Kavmihi Min Ehli'l-Küfr ve'z-Zâlâm*. Konya.
- Redhouse, S. J. W. (1890). *A Turkish and English lexicon*. Constantinople.
- Saha, Z. S. (2018). *16. yüzyıl Türkçe divanlarında âyetler*. (Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Samsun.
- Saraç, M. A. Yekta. (2010). *Klâsik edebiyat bilgisi: Belâgat*. İstanbul: Gökkuşbu Yayınları.
- Shareef, M. A. (2015). *El-Hatib El-Kazvîni'nin Telhîsu'l-Miftâh eseri ışığında klâsik Türk edebiyatı belâgat terimlerinin tasnifi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Steingass, F. (1892). *A Comprehensive Persian-English Dictionary*. London.
- Şanlı, İsmet. (2014). Altıparmak, Muhammed b. Muhammed (Altıparmak Mehmed Efendi). *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim tarihi: 22.12.2021, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/altiparmak-muhammed-muhammed-altiparmak>.

- Tavan, A. (2020). *Neşati, Hilye-i Enbiya (Peygamberlerin suretlerini tasvir eden manzum eser)*. İstanbul: Menekşe Yayınları.
- Uçman, A. (2009). *Eşrefoğlu Rumi, Müzekki'n-Nüfus*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Vural, H. (2004). *Çoban-nâme*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Araştırma Serisi Yayınları.

İnternet Kaynakları

- Durmuş, İ. İktibas. TDV İslâm Ansiklopedisi. Erişim tarihi: 01.08.2021, <https://islamansiklopedisi.org.tr/iktibas#1>.
- Tarama sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim tarihi: 04.05.2022.
- Uzun, M. İ. İktibas. TDV İslâm Ansiklopedisi. Erişim tarihi: 05.08.2021, <https://islamansiklopedisi.org.tr/iktibas#2-turk-edebiyati>.
- Yavuz, Yusuf Ş. (2003). Meâricü'n-nübüvve. TDV İslâm Ansiklopedisi, Erişim tarihi: 13.02.2022, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mearicun-nubuvve>.

